

Коломієць Н. В.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри китайської, корейської та японської філології Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ПАМ'ЯТЬ» У КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Концепт 记 «пам'ять» є культурно маркованим концептом субсфери видів ментальної діяльності в концептосфері ментальності, про що свідчать факти деєтимологізації значення й утрата/поява нових значень. Із позиції сучасних когнітивних досліджень феномен людської пам'яті можна інтерпретувати як складне амбівалентне явище, що має статико-динамічний і суто динамічний аспекти. Так, у статико-динамічному аспекті пам'ять традиційно трактується як певне «сховище» минулого досвіду (статика), використовуване для ментальної діяльності.

Ключові слова: концепт, вербальна репрезентація, мовна картина світу, концептосфера ментальності, китайська мова.

Постановка проблеми. Вербалізація концепту «пам'ять» здійснюється за допомогою лексичних одиниць із семантикою пам'яті, які видається можливим систематизувати у вигляді організованого простору. Відображаючись у мовних формах, структура мислення найбільш адекватно й повно втілюється в мовленні, тобто в структурі тих типів і різновидів словесних утворень, які генеруються чи відтворюються за допомогою мови.

Явище людської пам'яті не раз ставало об'єктом дослідження як у вітчизняній, так і в зарубіжній лінгвістиці. Велика кількість розвідок і монографій зробили істотний внесок у розуміння того, як функціонують лексичні одиниці із семантикою пам'яті в різних мовах і різних текстах. Сучасні лінгвофілософські й лінгвокультурологічні концепції розглядають поняття «пам'ять» і відображення цього концепту в культурах та мовах світу [1; 4; 9; 10; 11]. У межах структурно-семіотичного підходу (Вяч. Вс. Иванов, Ю.М. Лотман та інші) пам'ять визначається як структура, що генерує минуле [2; 3; 5; 6; 7]. Варто також зазначити дослідження, присвячені осмисленню пам'яті/забуття в межах психоаналітичної традиції [8; 12], від класичного психоаналізу З. Фрейда, що реабілітує зміст забуття, і теорії архетипів К.Г. Юнга до концепції Т. Адорно, пов'язаної з аналізом таких концептів, як «комплекс провини», «пророблення минулого» тощо.

Метою статті є виявлення й частково лінгвокультурна інтерпретація концептуальних ознак, суттєвих для вербальної репрезентації концепту «пам'ять» у китайській мові

Виклад основного матеріалу дослідження. Із позиції сучасних когнітивних досліджень феномен людської пам'яті можна інтерпретувати як складне амбівалентне явище, що має статико-динамічний і суто динамічний аспекти. Так, у статико-динамічному аспекті пам'ять, з одного боку, традиційно трактується як певне «сховище» минулого досвіду (статика), використовуване для ментальної діяльності різного типу (情感记忆 'емоційна пам'ять'; 职业记忆(力) 'професійна пам'ять'; 逻辑记忆(力) 'логічна пам'ять'; 音乐记忆(力) 'музична пам'ять'; 机械记忆(力) 'механічна пам'ять'); різної перцепції

(听觉记忆 'слухова пам'ять'; 视觉记忆 'зорова пам'ять'; 形象记忆 'образна пам'ять') та на різні об'єкти (记忆各种人的能力 'пам'ять на людей'; 记名字的能力 'пам'ять на імена'; 记姓氏的能力 'пам'ять на прізвища'; 记相貌的能力 'пам'ять на обличчя'; 记日期的能力 'пам'ять на дати'; 记数目字的能力 'пам'ять на цифри').

З іншого боку, важлива роль приділяється процесу запам'ятовування/забування тих або інших пережитих подій чи ситуацій, що здійснюється з різним ступенем інтенсивності (внутрішня динаміка) як у позитиві (记性好 'гарна пам'ять'; 好脑筋 (букв. «гарний мозок») 'чудова пам'ять'; 非常好的记性 'дуже добра пам'ять'; 惊人的记性 'вражаюча пам'ять'; 超人的记忆力 'надлюдська пам'ять, надзвичайна пам'ять'), так і в негативі (糕的记忆力 'надзвичайно погана пам'ять'; 记忆力弱 (букв. «пам'ять слабка») 'погана пам'ять; 记性坏 'погана пам'ять; 记性差 'погана пам'ять; 记性变迟钝 'пам'ять притупилася').

Суто динамічний аспект передбачає запам'ятовування й відтворення фактів реальної дійсності (зовнішня динаміка): 过目成诵的记性 'гостра пам'ять; феноменальна пам'ять; надзвичайна зорова пам'ять'; 耳闻则诵 'один раз почув – відразу ж запам'ятав; феноменальна слухова пам'ять'; 努力回忆 'шукати/копатися/перебирати в пам'яті'; 记性变迟钝 'пам'ять притупилася'.

Аналіз матеріалу китайської мови дає змогу констатувати, що пам'ять у її різноманітних формах і процесах, забезпечуючи зберігання, втрату й відновлення інформації, є одним із найважливіших механізмів пізнавальної діяльності, за допомогою якого здійснюється взаємодія людини з навколишньою дійсністю й формується її мовна картина світу. Саме цей підхід надав можливість виявити, що в уявленні пересічного китайця мнемічні здібності перебувають у тісному взаємозв'язку з перцептивними.

Так, пам'ять оперує інформацією, отриманою в процесі сприйняття: 凭记忆讲话 'розповідати по пам'яті'; 凭记忆回答 'відповідати по пам'яті'; 凭记忆叙述 'переказувати по пам'яті'; 凭记忆画肖像 'малювати портрет по пам'яті'; 背诵 'декламувати що-н. по пам'яті'; 犹在心目 (букв. «все ще існує в очах серця») 'ще свіже в пам'яті; ще стоїть в очах (у думках)'. Сприйняття, у свою чергу, супроводжується ментальною діяльністю, під час якої відбувається здобуття, перероблення й розуміння отриманої інформації: 保持在记忆 'зберегти в пам'яті'; 逐一回忆 (букв. «один за одним спогад») 'перебирати в пам'яті'; 记住不忘 (букв. «пам'ятати – не забути») 'зберегти в пам'яті'; 在记忆中搜寻 'шукати в пам'яті'; 由记忆中消失 (букв. «знищувати з пам'яті») 'витравити з пам'яті'; 单凭记忆可能有遗漏 'якщо робити тільки по пам'яті (напам'ять), то можуть бути пропуски'; 记功忘失 'пам'ятати успіхи й забувати поразки'; 感今怀昔 'під враженнями сьогодення згадувати минуле; щось у теперішньому нагадало про минуле'. Нарешті, процеси запам'ятовування і сприйняття уможливаються через механізм гене-

рації думок та ідей, який може працювати добре чи погано: 铭记在心 (букв. «вирізано в серці») та 牢牢记在心里 (букв. «дуже сильно запам'яталось в серці») «врізатися / запасти / закарбуватися в пам'яті; дуже міцно запам'ятати»; 记错了 (букв. «запам'ятав неправильно») «пам'ять зраджує; пам'ять обманює; пам'ять підвела»; 记忆力不行 (букв. «пам'ять не годиться») «тс.»; 记性坏透了 (букв. «зовсім зіпсувалася пам'ять») «тс.». Результати пізнання закріплюються й відображаються в мові, яка є основним засобом вираження думки. І саме завдяки мові можна отримати доступ до вивчення свідомості, сприйняття, ментальних і, зокрема, мнемічних процесів людини.

Концепт «пам'ять» як компонент сфери ментальності в китайській мові та культурі формує навколо себе широке лінгвокультурологічне поле, значеннями центрами якого є такі ознаки:

1) «здатність пам'ятати»: 记性 (пам'ятати + властивість) «пам'ять»; 记忆(力) (пам'ятати + згадувати + здатність) «пам'ять; пам'ятати; напам'ять» і «здатність утримувати в пам'яті»; 过目不忘 (букв. «глянув – не забув») та 触目成诵 (букв. «кинув оком і продекламував пам'ять») «гостра пам'ять, феноменальна пам'ять»; 过目成诵的记性 «пам'ять така, що поглянув – відразу продекламував; феноменальна пам'ять, надзвичайна зорова пам'ять»; 耳闻则诵 (букв. «почув – відразу декламує напам'ять») «феноменальна слухова пам'ять»; 死记硬背 (букв. «на смерть пам'ятати й натвердо запам'ятовувати») «механічно запам'ятовувати; зазубрювати»;

2) «спогад»: 回忆 (повертатися + згадувати) «пригадувати, згадувати; спогад»; 记忆力 (пам'ятати + згадувати + сила) «спогади; зберігати в пам'яті, пам'ятати»; 怀念 (душа + пам'ятати) «згадувати; спогади; линути думками»; 没齿不忘 (букв. «поки не випадуть [усі] зуби – не забути») «пам'ятати все життя»; 念念不忘 (букв. «постійно згадувати – не забувати») «весь час пам'ятати; ніколи не забувати; завжди бути в думках»; 记忆犹新 (букв. «все ще нове в пам'яті») «свіже в пам'яті що-н.»; 铭记在心 (букв. «пам'ять врізалась у серце») «врізатися / запасти / закарбуватися в пам'яті; дуже міцно запам'ятати що-н.»; 刻骨铭心, 铭心刻骨 та 铭心镂骨 (букв. «вигравіювати на кістках і закарбувати в серці») «навічно запам'ятати; незабутній; закарбувати глибоко в душі»; 睹物思人 (букв. «дивлячись на річ, думати про господаря») «дивлячись на [залишену] річ, згадувати про її господаря; річ викликає спогади про її господаря»; 朝思暮想 (букв. «ранкові спогади, вечірні думки») «пам'ятати вдень і вночі; сумувати вдень і вночі»;

3) «зворотність часу»: 追忆 (наздоганяти + згадувати) «згадувати; воскрешати в пам'яті; спогади»; 追古仿今 (букв. «прагнути до давнини й турбуватися про сьогодні») «думати про минуле й сумувати з приводу сьогодні»; 回忆往事 (букв. «повертати пам'ять минулих подій») «згадувати минуле; пам'ятати минуле»; 感今怀昔 «під враженнями сьогодні згадувати минуле; щось у теперішньому нагадало про минуле»; 回往事 «оглядатися на минуле»; 今昔之感 (букв. «почуття сьогоднішні й минулі») «події сьогодні нагадують минуле»;

4) «пам'ять як пошана»: 悼念 (оплакувати + пам'ятати) «шанувати пам'ять [померлого]; зі скорботою згадувати [про покійного]»; 纪念 (записувати + пам'ятати) «пам'ятати, відзначати річницю, в пам'ять про кого-н., пам'яті кого-н.»; 追悼阵亡者 «шанувати пам'ять загиблих»; 纪念战争中的英雄们 «зберігати пам'ять про героїв війни»; 虔诚地纪念 «свято шанувати пам'ять»; 英雄永垂不朽 «вічна пам'ять героям»;

5) «пам'ять як атрибут»: 强记博闻 (букв. «сильна пам'ять і велика ерудиція») «ерудований із чудовою пам'яттю; висо-

коосвічений, ерудований»; 博闻强识 та 博闻强记 (букв. «велика ерудиція й сильна пам'ять») «чудова пам'ять і ерудиція; високоосвічений»; 洽闻强记 (букв. «глибокі знання та сильна пам'ять») «велика ерудиція й чудова пам'ять»; 多文强记 (букв. «багато писемних знаків і сильна пам'ять») «глибокі знання й чудова пам'ять; високоосвічений і має чудову пам'ять»; 多闻强记 (букв. «багато знати, сильно пам'ятати») «чудова пам'ять і ерудиція; високоосвічений та має чудову пам'ять». Варто зазначити, що вміння мнемоніки й подальшої декламації текстів здавна культивувалось у китайській культурній спільноті, а за здатністю переказувати напам'ять значні текстові масиви (зокрема канонічні твори конфуціанства) оцінювали рівень освіченості й ерудованості людини. Між тим, поціновувалося не механічне, а саме осмислене запам'ятовування, про що свідчать фразеологічні одиниці 记问之学 (букв. «наука запам'ятовувати питання») «вчитися запам'ятовувати питання, не заглиблюючись у суть справи; поверхові знання»; 死记硬背 (букв. «до смерті пам'ятати, натвердо запам'ятовувати») «механічно запам'ятовувати; зазубрювати [не розуміючи що]».

Процес запам'ятовування – основний з-поміж усіх інших мнемічних процесів – представлений у китайському мовному матеріалі як система встановлення зв'язків нового досвіду з інформацією, що вже зберігається в пам'яті. Маркерами процесу фіксації ситуацій минулого стають передусім мовні одиниці, що прямо й загалом характеризують специфіку запам'ятовування: 异常好的记忆力 «виняткова пам'ять, феноменальна пам'ять»; 非凡的记忆力 «незвичайна пам'ять, неабияка пам'ять»; 极好的记忆力 «чудова пам'ять»; 惊人的记忆力 «дивовижна пам'ять»; 牢固的记忆力 «міцна пам'ять»; 很强的记忆力 «міцна пам'ять, гарна пам'ять»; 罕见的记忆力 «рідкісна пам'ять, виняткова»; 超人的记忆力 «надлюдська пам'ять, надзвичайна пам'ять». Таку саму функцію мають і одиниці, що набули цього значення завдяки метафоризації та вказують на довільний/мимовільний характер запам'ятовування: 健忘 (букв. «легко забувати») «дуже погана пам'ять, коротка пам'ять»; 无肠 (букв. «не мати кишок») «не пам'ятати; забути»; 记性变迟钝 «пам'ять притупилася»; 好脑筋 (букв. «гарний мозок») «гарна пам'ять»; 差的记性 «погана пам'ять, коротка пам'ять»; 记不清 (букв. «пам'ять не ясна») «не запам'ятовується, не пам'ятати, не бути в змозі пригадати»; 记忆力弱 (букв. «пам'ять слабка») «погана пам'ять, ледача пам'ять»; 牢靠的记忆力 (букв. «міцна пам'ять») «тверда, добра пам'ять» [13].

Отже, місце подальшої локалізації інформації позначається одиницями 记性 та 记忆, і на рівні метафоризації подальший локус знань про минуле представлений абстрактними поняттями-метафорами, що позначають пам'ять і пов'язані з людським тілом:

1) «пам'ять – серце»: 记在心头 (букв. «запам'яталось в серці») «добре запам'ятати, пам'ятати в душі; запасти в душу»; 牢记于心 (букв. «сильно запам'ятовувати в серці») «добре запам'ятати, закарбувалось в душі»; 牢牢记在心里 (букв. «дуже сильно запам'яталось в серці») «врізатися / запасти / закарбуватися в пам'яті, дуже сильно запам'ятати»;

2) «пам'ять – очі серця»: 犹在心目 (букв. «поки існує в очах серця») «ще свіже в пам'яті; ще стоїть в очах (у думках)»;

3) «пам'ять – серце та кістки»: 刻骨铭心 (букв. «вигравіювати на кістках і закарбувати в серці») «навічно запам'ятати; незабутній; урізатися в пам'ять»; 铭心刻骨 та 铭心镂骨 (букв. «закарбувати в серці й вигравіювати на кістках») «закарбувати-ся глибоко в душі; урізатися в пам'ять; незабутній»;

4) «пам'ять – внутрішні органи»: 无肠 (букв. «не мати кишок») «не пам'ятати; забути»; 铭诸五内 (букв. «закарбувати

в п'яти внутрішніх органах») «пам'ятати глибоко в серці, закарбувати глибоко в душі». У цьому фразеологізмі 五内 «п'ять внутрішніх органів» (серце, печінка, селезінка, легені та нирки) мають образне значення «внутрішній світ».

Тобто, репрезентація концепту «пам'ять» потребує особливих знакових (метафоричних) моделей, що описані вище: «пам'ять – серце», «пам'ять – очі серця», «пам'ять – серце та кістки», «пам'ять – внутрішні органи» тощо; вони відображають периферійну зону концепту «пам'ять».

Висновки. Лінгвокультурні ознаки концепту 记 «пам'ять» групуються навколо кількох семантичних центрів, таких як 'здатність пам'ятати', 'спогад' і пов'язана з ним 'зворотність часу', 'пам'ять як пошана', 'пам'ять як атрибут розуму, людини, свідомості'. Яскраво культурологічними видаються місця локалізації пам'яті як ментального феномена в китайській мовній картині світу (серце, очі серця, серце й кістки, внутрішні органи), хоча ці метафорично-репрезентативні моделі й перебувають у периферійній зоні концепту «пам'ять».

Актуальним і перспективним видається аналіз процесу концептуалізації категорії «пам'ять» у китайській мові через групи характеристик: 1) поняттєво-ознакова група характеристик відображає зміст концепту «пам'ять» – властивість свідомості, складова, темпоральна частина розуму, а також душі людини; 2) образно-предметна група характеристик виявляється в процесі аналізу філософського, культурологічного й міфопоетичного векторів концептуалізації пам'яті, такі характеристики мають передусім яскраво виражений метафоричний характер; 3) ціннісна/оцінна група характеристик поняття «пам'ять» виявляється у вербалізаціях концепту в поетичній/художній мові, включаючи «етичні» асоціації.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
2. Зализняк А.А. Ключевые идеи русской языковой картины мира / А.А. Зализняк, И.Б. Левонтина, А.Д. Шмелев. – М. : Языки славян. культуры, 2005. – 540 с.
3. Иванов В.В. О языке как модели мира / В.В. Иванов // Интеллектуальные системы и их моделирование. – М., 1987. – С. 142–153.
4. Краткий словарь когнитивных терминов / [Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац и др.] ; под общ. ред. Е.С. Кубряковой. – М. : Филол. фак. МГУ, 1996. – 245 с.
5. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров: Человек – текст – семиосфера – история / Ю.М. Лотман. – М. : Языки рус. культуры, 1999. – 464 с.
6. Почепцов О.Г. Языковая ментальность: способ представления мира / О.Г. Почепцов // Вопросы языкознания. – 1990. – № 6. – С. 110–122.
7. Руднев В.П. Картина мира / В.П. Руднев // Руднев В.П. Энциклопедический словарь культуры XX века: Ключевые понятия и тексты /

В.П. Руднев. – М. : Аграф, 2009. – С. 172–173.

8. Селиванова О.О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке : [монографія] / О.О. Селиванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
9. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов. – Изд. 3-е, испр. и доп. – М. : Акад. проект, 2004. – 992 с.
10. Степанов Ю.С. Концепты / Ю.С. Степанов // Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры: Опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М. : Языки русской культуры, 2001. – С. 40–76.
11. Яковлева Е.С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени, восприятия) / Е.С. Яковлева. – М. : Гнозис, 1994. – 344 с.
12. Fauconnier G. Mental Spaces : Aspects of Meaning Construction in Natural Language / Gilles Fauconnier, Eve Sweetser, George Lakoff. – 2nd ed. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – 190 p.
13. 汉语大词典 [电子资源] Великий словник китайської мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dacidian.net>.

Коломиец Н. В. Вербализация концепта «память» в китайском языке

Аннотация. Концепт 记 «память» является культурно маркированным концептом субсферы видов ментальной деятельности в концептосфере ментальности, о чем свидетельствуют факты деэтимологизации значения и потеря/появление новых значений. С позиций современных когнитивных исследований феномен человеческой памяти можно интерпретировать как сложное амбивалентное явление, которое имеет статико-динамический и чисто динамический аспекты. Так, в статико-динамическом аспекте память традиционно трактуется как несомненное «хранилище» прошлого опыта (статика), используемое для ментальной деятельности.

Ключевые слова: концепт, вербальная репрезентация, языковая картина мира, концептосфера ментальности, китайский язык.

Kolomiets N. Verbalization of the concept “memory” in Chinese

Summary. Concept 记 “memory” is a cultural concept marked kinds of mental activity in the conceptual sphere of mentality, as evidenced by the facts the loss/appearance of new values. From the standpoint of contemporary cognitive studies of human memory phenomenon can be interpreted as a complex ambivalent phenomenon that has a static-dynamic and highly dynamic aspects. For example, in the static-dynamic aspect of memory, on the one hand, traditionally treated as undoubtedly “vault” of experience (static) used for mental activity.

Key words: concept, verbal representation, language world, mental sphere, concept of mentality, the Chinese language.